

**Міністерство освіти і науки України
Донбаський державний педагогічний університет**

**Методичні рекомендації
до самостійної роботи з навчальної дисципліни «Порівняльна типологія
англійської та української мов» для здобувачів першого
(бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія**

Затверджено
вченою радою ДДПУ
Протокол № 9 від 29 червня 2023.

Методичні рекомендації до самостійної роботи з навчальної дисципліни «Порівняльна типологія англійської та української мов» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 035 Філологія / Укладач:

О. В. Піскунов. Слов'янськ: ДДПУ, 2023. 152 с

ЗМІСТ

Передмова	6
Вступ	8
Typology of the phonetic and phonological systems. Typology of the vowel systems of the contrasted languages. Typological characteristics of the consonantal systems. The syllable in the contrasted languages. Utterance stress in English and Ukrainian.....	21
Typology of the morphological systems of the contrasted languages.....	23
Typology of the syntactic systems.....	90
Питання до екзамену.....	141
Список літератури.....	152

ПЕРЕДМОВА

Типологія як особливий розділ науки характерна для всіх галузей знання, тому що таксономічний опис, класифікація і порівняння різнорідних за своїм складом об'єктів застосовується як в гуманітарних, так і в негуманітарних науках. Лінгвістична типологія займається класифікацією основних суттєвих характеристик, наявних в різних мовах світу. При цьому досліджуються не одиничні випадки подібностей та відмінностей у структурі мов, а тільки такі, які мають загальний характер і охоплюють широке коло однорідних ознак. Відомо, що загальні структурні ознаки виявляються навіть у генетично неспоріднених мовах, що не мали історичних контактів.

Теоретичний курс порівняльної типології рідної та іноземної мов належить до фундаментальних дисциплін з іноземної філології. Її основною метою є ознайомлення студентів з системними особливостями рідної та іноземної мов, з основними принципами порівняння систем мов.

Основними завданнями курсу є розвиток у здобувачів навичок в порівнянні та аналізі фактів споріднених мов, а також розробці теоретично обґрунтованої методики викладання іноземної мови.

Методичні рекомендації призначені для студентів філологічних факультетів і перекладацьких відділень вищих навчальних закладів. Матеріал може бути використаний на практичних заняттях, для самостійної роботи, для завдань поточного та підсумкового контролю з дисципліни «Порівняльна граматики англійської та української мов». У кінці методичних рекомендацій розміщено список літератури, необхідної для поглибленого вивчення курсу.

Вступ

Предмет порівняльної типології. Поняття «типологія мов». Види типологічних досліджень. Універсальна і спеціальна типологія. Загальна і часткова типологія. Структурна і функціональна типологія. Типологія рівнів мови. Порівняльна типологія іноземної та рідної мов. Ізоморфізм і аломорфізм мовних явищ. Мовні універсалії. Типологічні домінанти. Типи мов. Мова-еталон. Зв'язок порівняльної типології з іншими лінгвістичними дисциплінами.

Історія типологічних досліджень. Методи типологічного аналізу

Порівняльно-історичний метод, зародження генеалогічної типології. Класифікаційна типологія (Ф. Шлегель, А. Шлегель, В. Гумбольдт, А. Шлейхер, В. Штейнталь). Характерологічна типологія Празької школи (Н. Трубецької, В. Скалічка, В. Матезіус, Є. Леві). Ступенева типологія (Е. Сепір). Квантитативна типологія (Д. Грінберг).

Квантитативні дослідження на основі згрупування окремих явищ мов (Н. Марр, І. Мещанінов, О. Ісаченко). Українські лінгвісти-типологи (М. Калинович, О. Жлуктенко).

Типологія універсалій (Р. Якобсон). Дослідження мови як єдиного цілого, в якому всі явища взаємопов'язані (Б. Серебренніков, В. Ярцева, М. Гухман, Г. Мельников). Порівняння – основний метод типологічних досліджень. Дедуктивний та індуктивний методи. Метод безпосередніх складників. Контрастивно-лінгвістичний метод. Квантитативний метод Д. Грінберга.

Взаємозв'язок порівняльної та лінгвістичної типології на сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки. Порівняльна типологія у контексті сучасного мовознавства.

Типологія фонетичних і фонологічних систем порівнюваних мов. Сегментний рівень

Завдання порівняльно-типологічного вивчення звукової будови англійської та української мов. Вокалізм і консонантизм як основні фонологічні підсистеми.

Фонема як основна типологічна одиниця порівняння фонологічних систем.

Система голосних у порівнюваних мовах (кількісні та якісні відмінності). Довгі і короткі голосні та дифтонги англійської мови. Основні фонологічні опозиції в системі вокалізму зіставлюваних мов. Ізоморфні та аломорфні явища.

Система приголосних (якісні та кількісні відмінності). Приголосні у мові і мовленні. Основні фонологічні опозиції в системі консонантизму зіставлюваних мов. М'якість більшості приголосних фонем – найголовніша аломорфна ознака українського консонантизму. Сполучуваність звуків у мовленні; ізоморфні й аломорфні явища.

Склад як лінгвістична одиниця. Принципи поділу слів на склади в англійській та українській мовах. Спільні і відмінні типи складів у порівнюваних мовах. Універсальні типи складів. Особливості дистрибуції приголосних фонем у початковій, середній та кінцевій позиції слова. Основні типи поєднання фонем у межах складу; ізоморфні та аломорфні ознаки.

Типологія супрасегментного рівня систем англійської та української мов

Супрасегментна фонологія та її основні одиниці. Типи наголосу в зіставлених мовах. Змінність (постійність) наголосу в словах зіставлених мов. Квантитативний наголос в українській мові. Залежність наголошеності (ненаголошеності) у мовленні порівнюваних мов від граматичної природи й структури слова. Наголос у багатоскладових словах порівнюваних мов. Ізоморфні й аломорфні явища.

Інтонація як універсалія. Інтонація як варіант інтонаційної структури фрази. Засоби інтонації порівнюваних мов (наголос, мелодика, темп, пауза, тональний рівень); ізоморфні й аломорфні ознаки.

Різні підходи до вивчення інтонації англійської (Д. О'Коннор, Д. Арнольд) і української (А. Багмут) мов. Семантика тонів у порівнюваних мовах.

Типологія лексичних систем порівнюваних мов

Слово як основна типологічна одиниця словникового складу порівнюваних мов. Слово і лексема.

Чинники, що сприяють типологічним дослідженням лексикона. Екстралінгвістичні чинники. Лінгвістичні принципи типологічної класифікації лексикона: спільна лексико-граматична природа, наявність спільних лексико-семантичних груп, стилістична функція і значення, денотативне / конотативне значення. Соціальні, стилістичні та функціональні класи слів. Ономазіологічні та семасіологічні характеристики одиниць лексикона. Слова як засіб номінації. Типи мотивації: фонетична, морфологічна, семантична. Прагматичний аспект значення слова. Морфологічна структура слова в англійській і українській мовах. Стилійстична маркованість лексики. Особливості прояву асиметрії мовного знаку у порівнюваних мовах (омонімія, синонімія, антонімія, паронімія).

Типологія словотвірних систем порівнюваних мов. Морфологічний словотвір: афіксальний, словоскладання, безафіксальний. Типологія суфіксальних і префіксальних морфем. Префіксально-суфіксальний словотвір. Ізоморфізм і аломорфізм у словоскладанні в лексичних системах англійської та української мов.

Абревіація, зрощення, зворотній словотвір, редуплікація, акцентний словотвір у порівнюваних мовах.

Субстантивація, вербалізація, адвербіалізація. Типові англійські способи словотвору.

Типологія ідіом та сталих виразів у мовах, що порівнюються.

Типологія морфологічних систем англійської та української мов

Спільність природи одиниць і явищ морфологічного рівня – основа типологічного порівняння англійської та української мов. Граматична категорія як одиниця виміру типологічної схожості (відмінності) мов на морфологічному рівні. Граматична форма – матеріальне відображення граматичної категорії та граматичних значень повнозначних слів англійської та української мов. Переважно аналітичний спосіб вираження морфологічних категорій та деяких категоріальних значень (зокрема, відмінкових) англійської мови і здебільшого синтетичний спосіб вираження їх в

українській мові – основна типологічна відмінність морфологічних систем деяких повнозначних слів порівнюваних мов. Елементи синтетизму в морфологічній системі англійської мови та елементи аналітизму в морфологічній системі української мови. Відмінності в основних функціональних значеннях прийменника в англійській та українській мовах. Ізоморфізми і аломорфізми в морфологічній структурі слова в англійській та українській мовах: у кореневих, префіксальних, афіксальних і флективних морфемах. Типи аглютинації. Суплетивність.

Типологія частин мови. Основні критерії виділення частин мови. Різні підходи до визначення поняття “частина мови”. Частини мови і класи слів в англійській мові. Класифікація частин мови. Повнозначні частини мови; спільність загального імпліцитного граматичного значення та функціонування повнозначних слів у зіставлюваних мовах. Неповнозначні частини мови у порівнюваних мовах.

Типологічна характеристика морфологічних категорій іменника. Категорія відмінка. Залежність опозицій відмінкових форм від іменника в українській мові. Система відмінків української та староанглійської мов. Відсутність категорії відмінка в іменниках й інших іменних частинах мови (крім більшості особових і питального та відносного займенника *who*) в сучасній англійській мові. Значення, що передаються за допомогою іменного форманта – ‘s в англійській мові.

Категорія числа. Ізоморфізм та аломорфізм у системі категорії числа іменників англійської та української мов. Двоїна як аломорфний залишок числа деяких іменників української мови. Залишки лексичного вираження двоїни в англійській (*both*) та інших індоєвропейських мовах. Категорія числа дієслів у зіставлюваних мовах. Число інших іменних частин мови та дієприкметників української мови. Ізоморфізм і аломорфізм у вираженні значення кількості іменниками, що вживаються в обох мовах тільки в однині чи тільки в множині. Ізоморфізм та аломорфізм у системі вираження категорії числа іменників (пор. *foot - feet, mouse - mice*) та інших частин мови в порівнюваних мовах.

Категорія роду. Лексико-граматична природа категорії роду в українській мові. Відсутність граматичного (морфологічного) вираження категорії роду в більшості англійських іменних частин мови. Практична відсутність морфологічного вираження екстралінгвістичного роду (статі) в англійській мові (крім випадків *actress, lioness*). Лексичне та лексико-синтаксичне вираження природного роду (статі) в англійській та українській мові.

Категорія означеності (неозначеності). Засоби вираження категорії означеності (неозначеності) в англійській та українській мовах. Роль артиклів при визначенні означеності (неозначеності). Синтаксичний спосіб вираження означеності та неозначеності у порівнюваних мовах.

Типологічна характеристика дієслова. Ізоморфізм лексико-граматичної природи дієслова як частини мови в порівнюваних мовах. Класи дієслів англійської та української мов.

Категорія виду і часу. Ізоморфізм часових форм зіставлюваних мов. Типологічна співвіднесеність видової та часової категорій у кожній з мов. Значення категорії виду для позначення характеру протікання дії в часі. Загальний і продовжений вид англійської мови порівняно з доконаним (недоконаним) видом української мови. Опозиції видових форм у порівнюваних мовах. Давньоминулий час української та Past Perfect англійської мови.

Значення часу як дієслівної категорії, що передає відношення дії до моменту мовлення, взятого за точку відліку. Універсальний характер абсолютних часових значень та форми їх відображення в англійській та українській мовах. Співвідношення англійської та української системи часових форм, що використовуються для відтворення абсолютних часових значень. Особливості структури часо-видових форм англійської та української мов. Ізоморфізм та аломорфізм у системі вираження часових і видових значень дієслова англійської та української мови. Модальне значення українського аналітичного майбутнього та англійських форм з *shall*, крім першої особи однини й множини, та *will* для цих осіб.

Категорія стану. Спільність значення цієї категорії дієслова у мовах. Опозиції категорії стану перехідних дієслів англійської та української мов. Спільні й відмінні форми вираження пасивного стану у порівнюваних мовах.

Категорія модальності. Суб'єктивна і об'єктивна модальність та засоби її вираження у порівнюваних мовах. Ізоморфізм та аломорфізм у системі засобів вираження модальності в англійській та в українській мовах. Способи дієслова як граматичний спосіб вираження об'єктивної модальності.

Категорія особи. Опозиції категорії особи у порівнюваних мовах. Граматичні засоби репрезентації категорії особи в українській мові та лексико-граматичні засоби її вираження в англійській. Аломорфізм у вираженні безособових значень англійської та української мов. Відсутність категорії особи і її лексичне вираження у дієсловах минулого часу й умовного способу української мови. Категорія числа. Ізоморфізм та аломорфізм у формах вираження однини і множини дієслів англійської та української мов.

Прикметник. Логіко-граматична природа прикметника в порівнюваних мовах. Якісні, відносні та присвійні (в українській мові) прикметники. Категорія ступеня якості прикметника. Співвідношення синтетичної та аналітичної форм вираження ступеня якості в англійській та українській мовах. Префікси *якнай-*, *щонай-* як засоби вираження найвищого ступеня якості в українській мові.

Займенник. Спільні й відмінні риси займенника в порівнюваних мовах. Класифікація займенників. Морфологічні категорії займенників у порівнюваних мовах.

Числівник. Спільні й відмінні риси числівника в порівнюваних мовах. Поділ числівників на групи в англійській та українській мовах. Кількісні числівники *один*, *два* та їх парадигма порівняно з іншими числівниками української мови.

Слова категорії стану та їх лексико-граматична природа в кожній з порівнюваних мов. Синтагматичні властивості слів категорії стану в англійській та українській мовах.

Прислівник. Ізоморфні та аломорфні риси прислівника в порівнюваних мовах. Класи прислівників англійської та української мов.

Неповнозначні (функціональні) слова, їх класи в англійській та українській мовах.

Модальні слова та вирази, їх функція у мовленні. Семантичні класи модальних слів та виразів у порівнюваних мовах.

Прийменник. Спільні та відмінні риси в функціонуванні та класах прийменників англійської та української мов. Роль так званих граматиалізованих (of, to, by, with) та інших прийменників англійської мови (як і прийменників української мови) у забезпеченні чисто аналітичного зв'язку в синтаксемах.

Сполучник. Функціональне значення сполучників, класи сполучників у порівнюваних мовах. Вигук та його типологічна характеристика. Класи вигуків у порівнюваних мовах. Частки в англійській та українській мові. Модальні, граматичні та інші класи часток у порівнюваних мовах. Артикль як детермінант англійської мови та його функціональні еквіваленти в українській мові.

Типологія синтаксичних систем порівнюваних мов

Поняття синтаксичного рівня. Словосполучення і речення як основні одиниці даного рівня. Типологія словосполучень. Номінативна природа словосполучень. Ізоморфізм і аломорфізм у системі словосполучень зіставлюваних мов. Класифікація словосполучень відповідно до типів синтаксичних відношень між компонентами: сурядні, підрядні, предикативні. Види сурядних словосполучень. Види підрядних словосполучень: субстантивні, вербальні, ад'єктивні, прономінальні, нумеративні, адвербіальні, словосполучення зі словами категорії стану. Предикативні словосполучення первинної та вторинної предикації.

Перевага аналітичного (синдетичної та асиндетичної форми) способу зв'язку в англійській мові та синтетичного способу зв'язку в українській мові.

Типологія речення. Основні спільні для обох мов характеристики речення: структура, семантика, прагматика. Відмінність речення / висловлювання як універсальної мовної одиниці вищого рівня від слова і словосполучення: інтонаційний контур, предикація, модальність, відносна завершеність думки. Структурні типи речення. Односкладне речення. Речення-слово (квазі-речення). Комунікативні типи речень у порівнюваних мовах. Структурна сегментація речення.

Головні члени речення в англійській і українській мовах. Типологічні характеристики підмета. Семантичні функції підмета. Типологічні характеристики присудка. Складний присудок і засоби його вираження.

Другорядні члени речення у порівнюваних мовах. Додаток. Означення. Обставина. Їх функції у реченні, способи вираження другорядних членів

речення в англійській і українській мовах. Відокремлені другорядні члени речення. Практично незалежні елементи в реченні.

Типологія складного речення в англійській і українській мовах. Види складносурядного і складнопідрядного речення. Способи поєднання підрядного речення з головним. Типи синтаксичного зв'язку в складному реченні.

Typology of the phonetic and phonological systems. Typology of the vowel systems of the contrasted languages. Typological characteristics of the consonantal systems. The syllable in the contrasted languages. Utterance stress in English and Ukrainian.

Identify isomorphic and allomorphic features of the phonemic correlations in English and Ukrainian. State their functions in the contrasted languages:

A. Tooth – teeth, man – men, woman – women, mouse – mice, foot – feet, know – knew, take – took;

В. Свято – свята (ім.), свята (прикм.), весна – весни (весни), зоря – зірка, ніч – ночі, явір – явора, ставок – ставка), око – очі, просо – (у) просі, пастух – пастуше, птах – птаство, хлопець – хлоп'ята.

Characterize the type of assimilation (progressive or regressive) in the words below. State which of these types is more frequent in English and which in Ukrainian:

A. does she, of course, session, kindness, handkerchief, grandmother, sandwich, voiced, don't you, called you, gooseberry, old clock;

В. французький, абсолютний, качці, бджола, безжалісний, м'який, вісті, близькість, громадський, безчестя, у діжці, розщеплений, розказаний.

Point out the difference, if any, in the morphemic and syllabic structures of the given words:

A. snow, table, decamp, possibility, agree, together, opened, rhythm, film, ice-cream, garden, functions, city, employee.

В. свататися, чарівний, підказувати, зачарувати, встрів, молоко, виніс, агентство, озерце, прегарний, малесенький, колега, височенний, вечорниці, спізнився, жупан, садочок.

